

Інна Гуменник

Національний університет «Львівська політехніка»,  
старший викладач кафедри дизайну архітектурного середовища

e-mail: inna.v.humennyk@lpnu.ua

orcid: 0000-0002-0304-0441

## РОЛЬ ТВОРЧОГО ЗДОБУТКУ ФРЕДЕРІКА КІЗЛЕРА В РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ ЛАНДШАФТНИХ ТЕАТРІВ

© Гуменник І., 2021

<https://doi.org/10.23939/sa2021.01.053>

*Стаття присвячена вивченню впливу творчості видатного архітектора-сценографа українського походження Фредеріка Кізлера на формування автентичних рис в архітектурі ландшафтних театрів на теренах України та встановленню характерних особливостей, що є присутніми в сучасних національних культурно-видовищних закладах на відкритому просторі. Особливу роль в статті автором приділено впливу творчості Ф. Кізлера на формування сучасної архітектури ландшафтних театрів та основним тенденціям розвитку культурно-видовищних закладів даного типу в XXI столітті в Україні та світі. В представленій публікації вирішуються задачі, пов'язані з формуванням базових принципів типології ландшафтних театрів з використанням новаторських ідей архітектора-футуриста Фредеріка Кізлера.*

*Ключові слова: творчість Фредеріка Кізлера, ландшафтний театр, архітектурна типологія, футуристичні ідеї, корреалізм, глядацько-сценічний простір.*

### Постановка проблеми

Новаторський підхід Фредеріка Кізлера здійснив суттєвий вплив на створення сучасного глядацько-сценічного простору, як закритих, так і ландшафтних театрів та по суті визначив основні напрямки розвитку всієї театральної архітектури та сценографії на декілька століть вперед. Творчий здобуток Ф. Кізлера, його футуристичні ідеї та теорія корреалізму видозмінили процес формування глядацько-сценічного простору культурно-видовищних споруд і створили нове архітектурне середовище, що гармонійно поєднало театралізоване дійство з природним оточенням в новітніх мистецьких формах.

### Аналіз останніх досліджень та публікацій

До переліку дослідників, що ґрунтовно вивчали сценографічний та театральний досвід Фредеріка Кізлера слід віднести цілу плеяду представників Львівської архітектурної школи, а саме: В. І. Проскуракова, Б. В. Гоя, І. С. Воронкову, Ю. Л. Богданову, К. В. Янчук, якими була здійснена спроба усвідомити, як феномен творчості Ф. Кізлера сформував новий концептуальний театр, що з XX століття сягнув відразу у майбутнє. Трансформовані Ф. Кізлером ідеї реформування архітектурного та сценографічного середовища театрів лягли в основу типологічних принципів формування як закритих, так і ландшафтних театрів сучасної України в цілому.

### Мета статті

В публікації автором досліджено вплив творчого доробку Фредеріка Кізлера саме на створення сучасного глядацько-сценічного простору ландшафтних театрів та розглянуто, як українське коріння видатного архітектора-сценографа сформувало національні ознаки, що відрізняють національну театральну архітектуру від аналогів в інших країнах світу.

### Виклад основного матеріалу

Українське походження суттєво вплинуло на політ фантазії юного Фредеріка Кізлера, що по завершенню навчання у Відні, ще не отримавши диплому приступив до творчої професійної діяльності. Так вже на початку 20-х років ХХ століття молодий митець приймає участь у Відні в роботі міжнародної виставки нової сценографічної техніки, де практично з перших своїх кроків заявив про себе, як про провідника ідеї побудови футуристичного театру. Незважаючи, що це був перший практичний досвід Ф. Кізлера в царині театральної сценографії, ним була розроблена просторова сцена на якій мав здійснюватись перформанс, що в свою чергу містив цілий перелік новаторських та авангардистських рішень молодого автора.

Плани здійснення Raumtheater (просторового, “космічного” театру) стали унікальним зразком рецепції вагнерівського “Kunstwerk der Zukunft” в умовах нової театральної естетики. Інноваційне сприйняття реальності, як процесу відображення просторово-комунікативного феномену людського буття втілювалося у сценічному оформленні театральних вистав. Моделі театру майбутнього (Raumtheater, Universal Theatre) здавалися на перший погляд подібними (і не тільки зовнішньо) на фантастичні космічні об’єкти (Raumtheater quasi Raumschiff). Так не випадково, проект Фестшпільгаузу Вудстоку Ф. Кізлер називав “космічним театром” (Space Theatre). Інша модель “театру майбутнього” у вигляді яйця, пов’язана також з біотехнічним бумом 20-х років, що маніфестувала екологічний пафос ідеї нескінченного природного самозародження театральної корреальності. Ідея “просторового театру” відкрила Ф. Кізлеру нові перспективи. Митець протягом всього свого життя шукав форми “ідеального театру майбутнього”. Одну з них було втілено в новому архітектурному комплексі Endless, Universal Theatre. Новий тип співвідношення візуального і акустичного начал мав відбуватися як процес художньої комунікації акторів і глядачів (рис. 1).

Термінологічна дилема “універсального та нескінченного” театру відображала адекватне сприйняття театального космосу Ф. Кізлера, підготованого попередніми театральними проектами з акцентом на мультифункціональності сценічної реалізації. В останньому проекті Ф. Кізлер абсолютизував динаміку як конструктивний принцип і втілював його як в цілому, так і в окремих деталях. Наприклад, в ергономічних ескізах Endless Theatre передбачені не тільки гнучкість співвідношень сцени і залу, а і адаптація глядацьких крісел у відповідності з людською анатомією. Митець метафорично висловлювався про важливість простору навколо об’єкту на його думку: “об’єкт видихає назовні і знову вдихає дійсність в себе, в якому б просторі він не знаходився, в замкненому, чи відкритому, під відкритим небом, чи всередині”. У зв’язку з цим Ф. Кізлер підкреслював, що “нічого зовнішнього взагалі не існує, все навколо є суттєвим складовим компонентом композиції”. Для оптимальної презентації цих ідей Ф. Кізлер виготовив з алюмінію модель театральної будівлі Endless Theatre, в якій синтезував попередні театральні проєкції еліпсоїда. Endless (Universal) Theatre оформився в уявленні митця в ідеальний театр майбутнього як складову органічного світу природи (Ianchuk and Gumennyuk, 2017) (рис. 2).

Ця ідея Ф. Кізлера на рівні підсвідомості архітектора-сценографа пов’язана з його батьківщиною для якої еліпсоїдна форма театральної споруди, що нагадує українську писанку, як прадавній національний символ України. Форма еліпсу футуристичної будівлі театрів завжди проходила в творчому доробку Фредеріка Кізлера “червоною лінією” та символізувала універсальність будівлі безмежного театру в якому поєднувалась форма та сутність об’єкту мистецтва.

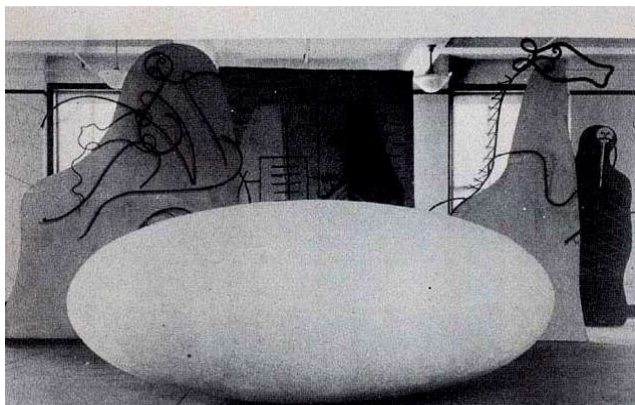


Рис. 1. Гінсова модель Ellipsoid для виставки International Theatre Exposition, New York, 1926 р.

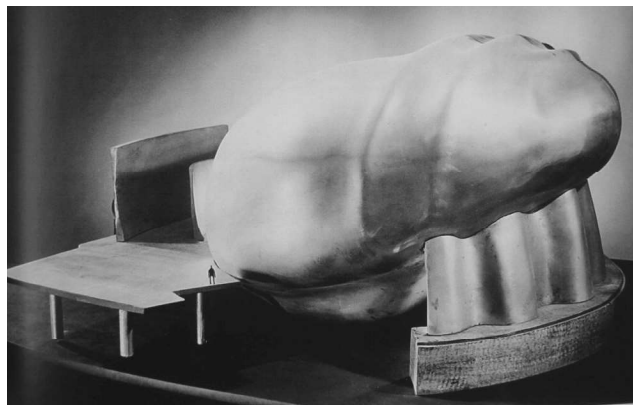


Рис. 2. Макет Universal Theatre, 1959–1962 рр.

Ідеологія створення безмежного космічного театру відповідала концепції Ф. Кізлера, що знайшла своє відображення в поєднанні трьох світів: людського, природного і технологічного середовища та отримала назву “корреалізму”. До прикладу на рис. 3 представлена діаграма корреалізму, яку все своє свідоме життя сповідував та пропагував Фредерік Кізлер (Lesak and Trubitsch, eds., 2015, p. 50) (рис. 3).

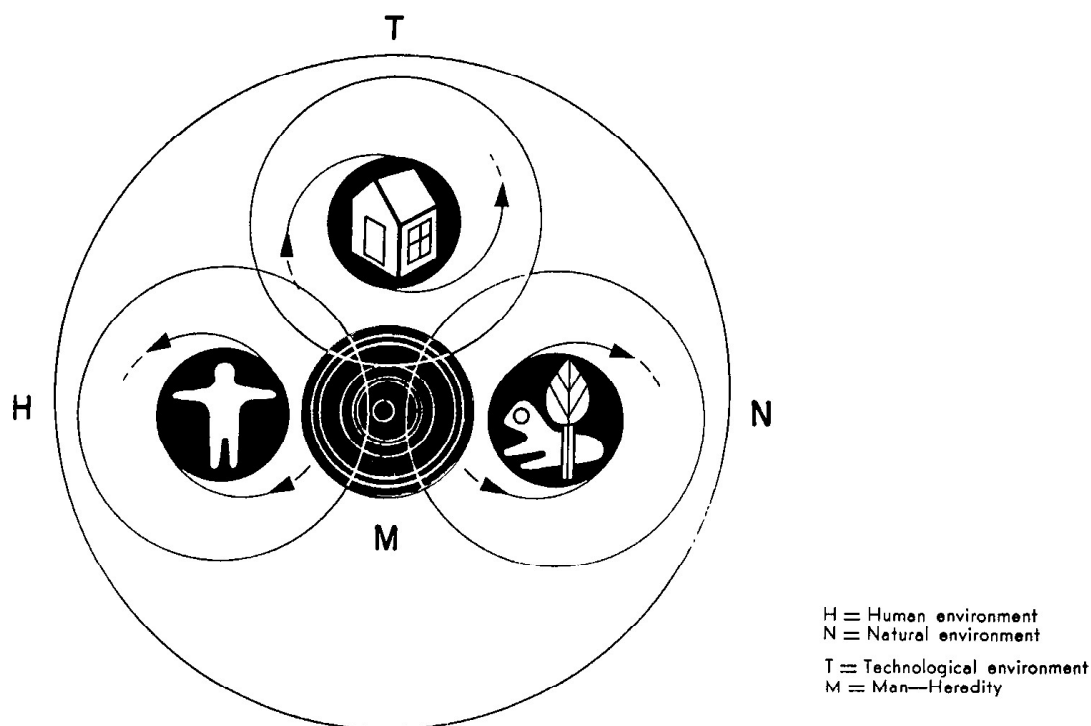


Рис. 3. Діаграма Корреалізму, Architectural record, вересень 1939 р.:

H = Людське середовище (Human environment); N = Природне середовище (Natural environment);  
 T = Технологічне середовище (Technological environment); M = Людина – Спадковість (Man -Hereditry)

Реалізовані за ідеєю корреалізму концептуальні сценографічні ідеї Ф. Кізлера були геніально реалізовані: з’явився новий взаємозв’язок між людиною (глядачем) – видовищем (театром) – ландшафтом (природою). Гармонія цих трьох світів, як і симбіоз звуку, світла та кольору під час масового театрального дійства створювала нове середовище з метою задоволення культурних потреб масового відвідувача.

Харизматичність та функціональність сценографічних ідей Фредеріка Кізлера знайшла свій відгук в багатьох проектах ландшафтних театрів по цілому світу. До прикладу, дана концепція блискавично була реалізована в проекті “космічного” театру в м. Вудстоку (штат Нью-Йорк, США). При чому спочатку “Космічний театр Вудстоку” переміг в архітектурному конкурсі 1931 року, а на другому етапі концептуальна сценографія Кізлера була вже реалізована в проекті організації трансформованого простору майданчиків для рок-фестивалю на фермі “Бетел” у 1969 році, що відбувся через 4 роки після смерті митця. Дана епохальна подія відбулась у 1969 році під час рок-фестивалю, де на відкритих сценічних майданчиках Вудстоку за 3 доби перебувало півмільйона шанувальників сучасної популярної музики. Для цієї мети були влаштовані гігантські сценографічні горизонтально-вертикальні перехресні системи, які дали можливість багатотисячному натовпу почути і побачити легендарні групи та виконавці сучасної рок та поп культури: Джо Кокер, Дженіс Джоплін, Джоан Баез, Джимі Хендрікс, “The Who”, “Jefferson Airplane” та ін. (Вікіпедія, 2018) (рис. 4).

Для даного проекту Ф. Кізлер ще в 1931 році вперше запропонував гнучку та продуману механічну мультифункціональність театральної сцени. Ескіз проекту яскраво демонструє мобільність сцени і глядацького залу за рахунок використання ліфту, рейок, рухомих панелів, а також апробованої у Європі системи Raumbühne. В композиції моделі The Space Theatre Woodstock Ф. Кізлер використав елементи кубізму, конструктивізму, графічного дизайну (Гуменник, 2018) (рис. 5).



Рис. 4. Сцена фестивалю музики і мистецтва у Вудстоку, 1969 р.

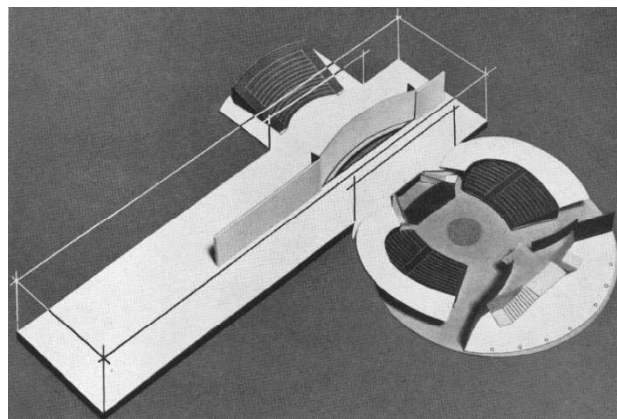


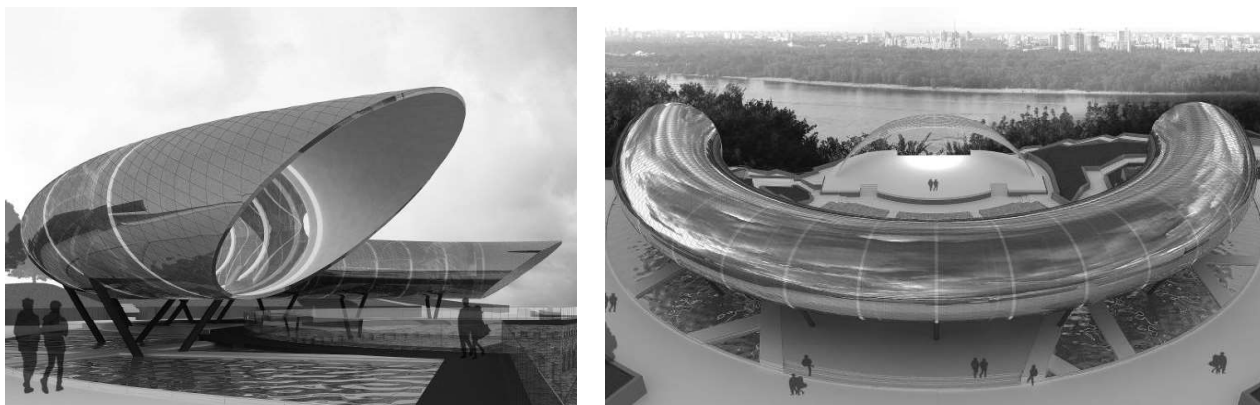
Рис. 5. Модель The Space Theatre Woodstock, Нью-Йорк, 1931 р.

Рок-фестиваль “Вудсток”, його традиції, його харизма завдяки архітектурним ідеям Ф. Кізлера вже давно став символом поєднання сучасної музики, новітніх сценографічних ідей, модерного звуку та світла. Недарма, вже на теренах України існує свій фестиваль: такий собі – український Вудсток, який щороку відбувається в смт. Свірж Львівської обл. біля окраси Львівщини – Свіржського палацу. Вудсток прийшов до нас у 2012 році з Польщі та кожного року в серпні збирає на своїх сценічних майданчиках найкращі поп і рок гурти України та світу. На концерти Вудсток (Україна) приїжджає щорічно до 30–40 тис. шанувальників сучасної музики, яка звучить “просто неба” серед українських лісів та ланів.

В умовах ХХІ ст. чітко прослідковується процес повернення архітектури реконструйованих та нових ландшафтних театрів до історичних витоків з автентичними традиціями українського народу. Яскравим прикладом реалізації давньоукраїнських культурних традицій та використання принципів національного стилю в архітектурі слід вважати ландшафтно-фольклорний театр, побудований в *Музеї народної архітектури і побуту* ім. К. Шептицького у м. Львові. Ландшафтно-

фольклорний театр на 3500 місць, що розроблений авторським колективом архітекторів під керівництвом В. Проскуракова, розташований у живописній рекреаційно-відпочинковій зоні парку “Знесіння” (“Шевченківський гай”) та виступив свого роду прототипом для створення аналогічних культурно-видовищних та дозвіллевих закладів в Україні в ХХІ ст. (Проскураков та Гуменник, 2018).

Прикладом, подібного факту підвищеної зацікавленості до створення ландшафтного театру у визначному місці є проект реконструкції легендарного театру в парку “Аскольдова могила” в м. Києві. Відкритий театр був зведений в столиці України, ще в 1949 р. він включав в себе старі фортифікаційні будівлі, які височаться на живописному пагорбі та відкривають неймовірний вид на ріку Дніпро. Проектом реконструкції Зеленого театру, крім того, заплановано створення практично нового унікального архітектурно-театрального об’єкту з розкриттям неперевершеної панорами з Дніпровських круч. При цьому проектом майстерні “PAINTIT” передбачено використання старих будівель та відновлених казематних мурів під галерею сучасного мистецтва, що, в свою чергу, обіцяє перетворити проєктовану споруду в новий поліфункціональний театральный об’єкт (Хоум Айдіас Саплай Україна (Home Ideas Supply), 2018) (рис. 6).



*Рис. 6. Проект реконструкції Зеленого театру в парку Аскольдова могила у м. Києві від архітектурної майстерні “PAINTIT”, виконаний в 2018 р. авторським колективом архітекторів: Ю. Черевко, Т. Філіпенко, С. Злобін, Я. Андрійчук*

### **Висновки**

Новаторський футуристичний підхід Фредеріка Кізлера ще у ХХ столітті сформував кардинально новий погляд на створення ландшафтних театрів майбутнього, які в своїх рішеннях на практиці спираються на можливості в повній мірі застосовувати новітні мультимедійні технології та цифрові технічні засоби, які в сучасних умовах пропонує архітекторам науково-технічний прогрес. При цьому в залежності від фінансової спроможності та переліку поставлених функціональних задач, що стоять перед кожним авторським колективом при реалізації проекту ландшафтного театру, слід лише визначити кількість та обсяги наповнення театральної інфраструктури новими електронними технічними засобами та методами застосування сучасних інноваційних технологій. Яскраве світло, якісний звук, різноманітні спеціальні ефекти, застосування ефекту віртуального середовища в процесі сценографії культурно-видовищного дійства на тлі реального ландшафту створюють зовсім нові можливості для підвищення впливу театралізованого заходу на емоційний стан глядачів. При цьому ландшафтний театр за рахунок значної місткості, ефективного використання рельєфу прилеглої території руйнує всі обмеження у виборі жанру вистави та сценарію при проведенні спортивного або

театралізованого шоу; фестивального чи концертного перформансу у споруді “просто неба” з метою реалізації для культурно-просвітницьких цілей.

Таким чином, в театральних спорудах, що зведені на відкритому просторі майбутнього прослідковується непересічна роль видатного архітектора-сценографа Фредеріка Кізлера, що через все своє творче життя проніс ідеї, що були виплекані його українським корінням.

#### Бібліографія

Вікіпедія (ru.wikipedia.org), 2018. Вудсток (фестиваль) [online] Доступно: <[https://ru.wikipedia.org/wiki/Вудсток\\_\(фестиваль\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Вудсток_(фестиваль))> [Дата звернення: 14 березня 2021].

Гуменник І. В., 2018. Інноваційні технології: вплив на архітектуру ландшафтних театрів в Україні сьогодні. В. П. Сопов, В. П. Мироненко, ред. *Інноваційні технології в архітектурі і дизайні: II Міжнародна науково-практична конференція*. Харків, Україна, 12–13 квітня 2018. Харків : ХНУБА. С. 60–63.

Проскуряков В. І. та Гуменник І. В., 2018. Розвиток ландшафтних театрів України в майбутньому. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Архітектура*. 895. С. 32–37.

Хоум Айдіас Сапплай Україна (Home Ideas Supply) (his.ua), 2018. Проект реконструкції легендарного Зеленого театру от мастерской PAINTIT [online] Доступно: <[https://his.ua/article/proekt-rekonstruktсии-legendarnogo-zelenogo-teatra-ot-masterskoy-paintit\\_2018-04-02](https://his.ua/article/proekt-rekonstruktсии-legendarnogo-zelenogo-teatra-ot-masterskoy-paintit_2018-04-02)> [Дата звернення: 14 березня 2021].

Ianchuk, K. and Gumennyk, I., 2017. Scenographic ideas of Frederick Kiesler in the projects of Lviv architecture school. *Науковий журнал “Architectural Studies / Архітектурні дослідження”*. 3(2). P. 93–100.

Lesak, B. and Trabitsch, T. 2015. *Frederick Kiesler. Theatervisionär – Architekt – Künstler*. Wien : Österreichisches theatremuseum.

#### Reference

Wikipedia (ru.wikipedia.org), 2018. Woodstock (festival) [online] Available at: <[https://ru.wikipedia.org/wiki/Woodstock\\_\(festival\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Woodstock_(festival))> [Accessed date: 14 March 2021].

Gumennyk I. V., 2018. Innovative technologies: impact on the architecture of landscape theaters in Ukraine today. V. P. Sopov V. P. Myronenko, red. *Innovatsiini tekhnolohii v arkhitekturi i dyzaini II Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia*. Kharkiv Ukraina, 12–13 April 2018. Kharkiv : KhNUBA. P. 60–63.

Proskuriakov V. I. ta Gumennyk I. V., 2018. Development of landscape theaters of Ukraine in the future. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”*. *Arkhitektura*, 895. P. 32–37.

Khoom Aidias Sapplai Ukraine (Home Ideas Supply) (his.ua), 2018. Reconstruction project of the legendary Green Theater from the PAINTIT workshop [online], (Available at:) <[https://his.ua/article/proekt-rekonstruktсии-legendarnogo-zelenogo-teatra-ot-masterskoy-paintit\\_2018-04-02](https://his.ua/article/proekt-rekonstruktсии-legendarnogo-zelenogo-teatra-ot-masterskoy-paintit_2018-04-02)> [Accessed date: 14 March 2021].

Ianchuk, K. and Gumennyk, I., 2017. Scenographic ideas of Frederick Kiesler in the projects of Lviv architecture school. *Scientific journal “Architectural Studies”*. 3 (2). P. 93–100.

Lesak, B. and Trabitsch, T. eds. 2015. *Frederick Kiesler. Theatervisionär – Architekt – Künstler*. Wien : Österreichisches theatremuseum.

**Inna Gumennyk**

*Lviv Polytechnic National University,*

*senior lecturer at the Department of Architectural Environment Design*

e-mail: inna.v.gumennyk@lpnu.ua

orcid: 0000-0002-0304-0441

#### THE ROLE OF FREDERICK KIZLER'S CREATIVE ACHIEVEMENT IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL ARCHITECTURE OF LANDSCAPE THEATERS

© Gumennyk I., 2021

*The article is devoted to the study on the influence of the work of the outstanding architect-scenographer of Ukrainian origin Frederic Kizler on the formation of authentic features in the architecture of landscape theatres in Ukraine and the establishment of characteristic features present in modern national cultural and entertainment institutions.*

*The author explores how the creative work in scenography and design of theatrical objects by F. Kizler forms the main trends in the development of the concept of the idea of correalism as the main philosophy of architecture in the future. The role of charisma and functionality in the scenography of Frederick Kizler on the solution of the architectural environment as a symbiosis of sound, light and colour of the theatre building on the perception of the average spectator is analyzed.*

*The publication reveals the novelty of the ideas of the architect-designer F. Kizler for all theatrical architecture and the creation of futuristic buildings that connected the past and the present as a bridge created the architecture of the future with their buildings.*

*The author pays special attention to the influence of F. Kizler's work on the formation of modern architecture of landscape theatres and the main trends in the development of cultural and entertainment institutions of this type in the XXI century in Ukraine and the world. The presented publication solves the problems associated with the formation of the basic principles of the typology of landscape theatres using the innovative ideas of the futurist architect Frederic Kizler.*

*Key words: works of Frederick Kiesler, landscape theatre, architectural typology, futuristic ideas, correalism, spectator and stage space.*